

Hankerek: 7.12.06/MNi
Mj-als. 18.9.2008/VK:

VESILAHTI HINSALA

KOEKAIVAUS
HISTORIALLISTEN AJAN KYLÄNTONTILLA
2003

VERROKKINA VIIALAN ALKKULAN KYLÄNPAIKKA

Vesa Kilpelä
Ulla Lähdesmäki
Pirkanmaan maakuntamuseo
Kulttuuriympäristöyksikkö
2005

ARKISTO- JA REKISTERITIEDOT	3
1. JOHDANTO	5
1.1 Yleistä	5
1.2 Ympäristö	5
1.3 Tutkimusalueen historiallinen tausta ja lähdeaineisto	5
1.4 Tutkimusmenetelmät	6
2. KAIVAUSHAVAINNOT	7
Hinsala (ks. koekuoppakartta 1)	7
Alkkula (ks. koekuoppakartta 2)	8
3. YHTEENVETO JA TULOKSET	9
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	10
LIITE Hinsalan ja Harjavallan Vinnaren äyri-lukuja voudintileissä 1540-1566 (1590) (Seppo Suvanto)	12
LUETTELO MUSTAVALKONEGATIIVEISTA Vesilahti, Hinsala, Hinsala	14
LUETTELO MUSTAVALKONEGATIIVEISTA Viiala, Alkkula, Alkkula	15

Vesilahti Hinsala
Koekaivaus historiallisen ajan kyläntontilla 2003

ARKISTO- JA REKISTERITIEDOT

Kunta: Vesilahti
Kylä: Hinsala
Kohteen nimi: Hinsalan kylänpaikka Hinsala 2 1000012317
Mj. rek. nro.: -
Mj. tyyppi: kyläntontti
Ajoitus: historiallinen aika
Rauhoitusluokka: ~~ei kiinteä~~ muinaisjäännös II
Peruskartta: 2123 04 VESILAHTI
Koordinaatit: p=680 6619, i=331 66791 (alue 1)
p=680 6542, i=331 6591 (alue 2)
z=77 m mpy

Maanomistajatiedot:

Kylä: Hinsala
Tila: RN:o 6:21 Hulppo
Kiinteistötunnus: 922-405-6-21
Maanomistaja: Hoppu, Mikko Akseli, os. Hinsalantie 536, 37370 NARVA

Kunta: Viiala
Kylä: Alkkula
Kohteen nimi: Alkkulan kylänpaikka
Mj. rek. nro.:
Mj. tyyppi: autioitunut kylänpaikka
Ajoitus: historiallinen aika
Rauhoitusluokka: 2
Peruskartta: 2114 09
Koordinaatit: x = 6790 58 y = 2487 19
p = 6794 87 i = 3326 06

Maanomistajatiedot:

Kylä: Alkkula
Tila: RN:o 1:203 Uotila
RN:o 4:268 Saarentöyry
Kiinteistötunnus: 928-401-1-203
928-401-4-268
Maanomistaja: Heikkilä, Eeva Kaarina, os. Lapinkulmantie 38, 37830 VIIALA

Aiemmat tutkimukset: Inventointi Adel, V. 1997 (Viialan arkeologinen perusinventointi)
Inventointi Jussila, T. 2002 (Pirkanmaan historiallisen ajan kiinteät muinaisjäännökset)

Tutkimuksen laatu: koekaivaus
Tutkimuslaitos: Pirkanmaan maakuntamuseo/kulttuuriympäristöyksikkö
Kaivauksenjohtaja: HuK Vesa Kilpelä
Kenttätyöaika: 24.9.-25.9.2003 (Hinsala), 25.9. ja 28.9. (Alkkula)

Rahoittaja: Hämäläisten ylioppilassäätiö ja Vilamon rahasto (U.L.:n osalta virkatyönä)

Negatiivit: Pirkanmaan maakuntamuseon kulttuuriympäristöyksikön arkisto (Vesilahti Hinsala 2003, Viiala Alkkula 2003)

Diapositiivit: -

Kartat: Yleiskartat 1:20 000, Hinsalan koekuoppakartta 1:2000, Alkkulan 1:3000

Alkuper. kaiv. kertomus: Pirkanmaan maakuntamuseon kulttuuriympäristöyksikön arkistossa

Liitteet: Hinsalan ja Kokemäen (Harjavallan) Vinnaren verolukuja voutintileissä 1540-1566 (1590) (Seppo Suvanto)

1. JOHDANTO

1.1 Yleistä

Pyrkimyksessään inventoida kaikki Pirkanmaan kunnat Tampereen museoiden kulttuuriympäristöyksikkö sopi myös historiallisen ajan muinaisjäännösten kokonaisvaltaisesta inventoinnista Pirkanmaalla. 9 kenttätyöpäivän aikana syksyllä v. 2002 maastossa tarkastettiin ja paikannettiin 40 kyläntontin tai talon paikkaa, joista 29 sijaitsi pellossa, siinä missä hyvin säilyneiksi kokonaisuuksiksi osoittautui 10 paikkaa.

Inventoinnin päätavoite oli tarkastaa nykyisestä asutuksesta syrjässä sijaitsevat kyläntontit ja määrittellä niille muinaisjäännösstatus ja karkea raja. Syksyllä v. 2003 inventoinnin esityöt tehnyt maakuntamuseon tutkija Ulla Lähdesmäki käytti 3 kenttätyöpäivää koekaivaukseen kahdella näistä kyläntonteista yhdessä opiskelija, HuK Vesa Kilpelän kanssa, joka oli arkeologian seminaaritöissä v. 2002 tutkinut kahden kyläntontin suurympäristöä Kokemäenajokilaaksossa.

Koekaivauksen tavoite oli arkeologian keinoin löytää vertailuaineistoa, joka lisäisi informaatiota muinaisjäännösten ja kyläntonttien sijoittumisesta kulttuurimaisemassa ja historiallisessa suurympäristössä.

1.2 Ympäristö

Hinsalan, Hinsalan-Kaakilan jakokunnan pääkylän kaksi kyläntonttia sijaitsevat Hinsalansalmen rannalla, Tonttimäen juurella Hinsalanniemellä. Hinsalalaisten pellot ovat tämän 3 km pitkän ja 0,5 - 1,5 km leveän niemen ohella olleet Hinsalan- 1. Jokioistensaareissa ja Säijänmaassa Säijänselän pohjoispuolella. Hinsalan metsät ovat osittain Hinsalanniemellä, mutta pääosin Säijänmaassa. Säijän yhteismaa lienee jaettu pitäjien kesken Lempäälän erotessa Vesilahdesta 1400-luvun alussa. Vuotta 1870 edeltävään aikaan ajoittuu Hinsalan vanhan ryhmäkylän palo, kun väki oli Säijänmaassa.

Alkkulan kylänpaikka sijaitsee Tolvilan jakokunnassa (entistä Lempäälän pitäjää) kuusivaltaisessa vanhassa sekametsässä pellon reunassa, sekä siitä jyrkästi kohoavan rinteiden laella, jota pitkin kulkee aukea tasanne, n. 360 m matkalla. Se käsittää ainakin 14 rakennuksenperustaa tai kiuasta sekä kellarikuoppia ja jäänteet rinteeseen pengerretystä tiestä. NW-suunnassa alueen keskellä muuten ehjän kokonaisuuden rikkoo vain kotitarvehiekkakuoppa. Lisäksi alueelle on rakennettu valaistu ulkoilureitti.

Alkkulan kautta kulkee reitti Pyhäjärveltä Vanajavedelle ylittämällä Heinälahden ja Alkkulan välinen Taipale. Alkkulasta on löytynyt multapenkistä roomalainen raha, mikä voi viitata reitin olleen jo kauan käytössä. Kiinteitä rautakautisia muinaisjäännöksiä ei Tolvilan jakokunnasta tunneta.

1.3 Tutkimusalueen historiallinen tausta ja lähdeaineisto

Hinsalassa ja siihen ennen vuotta 1439 kuuluneessa Niemenpäässä oli v. 1540 yhteensä 12 tilaa ja niiden yhteinen veroluku oli 83. Ne muodostivat Lempäälän ja Vesilahden viidenneksi suurimman kylän. Laukon Knuut Eerikinpoika Kurki liitti 1500-luvun alussa Niemenpään kylän Laukon kartanon yhteyteen. Lähes kaikki Hinsalankin talot joutuivat Laukon kartanon alaisuuteen 1600-luvulla.

Vuoden 1701 kartassa näkyy Hinsalansalmen rannassa sijainneen vanhan ryhmäkylän vieressä "yhteinen kaalimaa, entinen kyläntontti". Metrologisella analyysillä karttoja tutkinut Birgitta Roeck Hansen (1995) on todennut sen mittojen viittaavan ns. geometriseen sääntelyyn, eli yksittäisen talon osuus kyläntontista määräsi sen osuuden yhteisestä kylänvainiosta ja muista pelloista. Kun vastaavan, mutta kiistattomasti käytössä olleen tontin Harjavallan Vinnassa on voudintilien perusteella voitu todeta olleen mitattuna jo v. 1540 tienoilla (LIITE), ja kun Roeck Hansen ei vastaavasti ollut ainakaan löytänyt voudintileistä Hinsalan "entisen kyläntontin" mittoihin täsmäviä lukuja, ja oli luokitellut tontin olevan ns. "grästomt" eli todellakin entinen kyläntontti, heräsi metodinen pyrkimys yrittää kerrankin saada historiallinen lähdeaineisto ja kaivaushavainnot aidosti täydentämään toisiaan, ja mennä paikan päälle katsomaan. Säännelty tontti viittaisi yleisesti ottaen siihen, että sarkajako olisi toteutettu, tai ainakin yritetty toteuttaa, yhdellä kertaa.

Itä-Göötanmaan ja Uplannin maakuntalaeissa, Maunu Eerikinpojan maanlaissa ja 1734 vuoden laissa säädettiin sarkajaon toimeenpanemisesta, että koko kyläntontti oli ensin mitattava, ennen kuin yksittäiset talontontit sen sisällä mitattaisiin ("*efter byamål*") kylänmitta niiden leveyden määrittäjänä. Uplannin maakuntalaki sanoo sitten, että "*Nu står en by i rätt solskifte*" (UL Byalagsbalken I) tai myöhemmässä kohtaa, että kylä "*kommit till laga läge och rätt solskifte*" (UL Byalagsbalken II:1). Kun asutus oli tällä tavalla uudelleen järjestetty, jatkettiin muiden maiden jakamista, ensin "*lägga åker efter tomt*" ("*tomt är tegs moder*"), ja sitten niityt peltojen mukaan, metsät niittyjen mukaan, jne.

Sarkajaon toimeenpanemisesta on maininta Lempäälän syyskäräjiltä 1630, kun Heikki Laurinpoika Alkkulasta selitti hänen naapureittensa sarkojen olevan "kylänjaossa" (i Byskiftet = sarkajakoisessa kylänvainiossa) pitemmät kuin hänen omansa. Kyse ei ollut ulkomaista, joilla useimmat jaot mainitaan suoritettun, ja asia lykättiin tarkastusmiehille, jotka oli jo jonkin aikaa sitten nimetty toimeenpanemaan kylässä "oikeaa aurinkojakoa ja tangotusta".

Lempäälää ennen ollut Viialan Alkkula oli vielä 1540 yksinäistila, jossa mainitaan olleen kaksi härkäparia, mikä viittaa laajoihin peltoihin, ja Alkkulan Mikko (Laurila) viljelikin ko. vuonna jaetulla toisella sijalla yhtä Satakunnan suurimmista talonpoikaisista tiloista: äyri-luvultaan 12, ja kylvöltään 14,4 tynnyriä. Äyri-lukua määrättäessä siihen on voinut vaikuttaa myös se, että Alkkulan talonpoikien tiedetään harjoittaneen paljon eränkäyntiä: erämaita, ulko-omistuksia, niittyjä ja jopa kalavesiä on ainakin jossain määrin tavattu laskea mukaan. Alkkulan karjaluku oli v. 1540 Lempäälän suurin. Vuonna 1600 Tolvilan kolmanneksessa, johon Alkkula kuului, keskimääräinen kylvöala oli 2,5 tynnyrialaa, mikä kaksivuoroviljelyn huomioon ottaen merkitsi tilojen pinta-alan olleen keskimäärin 2 ha.

Alkkulan yksinäistilasta erotettiin v. 1546 toinen talo, ja vuonna 1552 nämä molemmat jaettiin edelleen kahtia. Kantatilasta erotettiin 1600-luvun alussa vielä yksi tila. Eräs Alkkulan taloista liitettiin v. 1651 Laukon Jöns Kurckille muodostettuun Lempäälän vapaaherrakuntaan. Kaksi muuta oli jo edellisenä vuonna liitetty eversti Erik Pistolhjemille Tolvilasta lahjoitettuun kartanoon.

1.4 Tutkimusmenetelmät

Lähtökohtana oli Bengt Windelhedin väitöskirjassa (1995) esitetty pyrkimys "kulttuurimaiseman avainkohteiden" tarkastamiseen. Uplantilaisen Barknåren kylän kohdalla tällaisia maankäytön "perustavanlaatuisia järjestäytymismuotoja" olivat viljelyröykkiöt, pelto, aitausten rajat, veräjät ja karjakujat. Näiden kartalla näkyneiden kohteiden voitiin ajatella muodostuneen milloin tahansa kylän ensimmäisen pysyvän asutuksen jälkeen, ja mahdollisen kenttätyön pohjan muodosti aina yksittäisen kohteen toiminnallisuudesta tehty hypoteesi. Vaikka koekuopituksella pyrittiin

ratkaisemaan jotain tutkimuskysymystä, nousi usein esille odottamatonta tietoa, joka ei aina antanut vastausta ennalta muotoiltuun kysymykseen. Käsillä olevassa tutkimuksessa pyrittiin selvittämään, onko avainkohteena pidettävällä vuoden 1701 kartalla näkyvällä ja maastossa säilyneellä Hinsalan "entisellä kyläntontilla" todella sijainnut asutusta sekä saamaan viitteitä tämän asutuksen ajoituksesta.

Hinsalassa tutkittava alue jaettiin osa-alueisiin: alue 1, "yhteisen kaalimaan, entisen kyläntontin" alue vuoden 1701 kartassa nykyisen tien E-puolella, nykyisin laitumena; alue 2, nykyisen tien W-puolelle jäävä valtaosa tätä ns. kaalimaan aluetta, nykyisin laitumena; alue 3, tutkimuksen kannalta mahd. resentejä rakennusten pohjia sisältävä alue, jota ei ole raivattu pelloksi, tien S-puolella.

Osa-alueille kaivettiin koepistoja, n. 50 x 50 cm. Koepistot kaivettiin lapiolla 27-30 cm syvyydessä sijainneen kyntökerroksen läpi puhtaaseen maahan asti. Alueilla jotka ovat olleet vuorotellen laitumena ja peltona, ei humuskerrosta juuri ollut.

Koepistojen paikat mitattiin bussolilla ja rullamitalla, paikannukseen käytettiin myös GPS-paikanninta mutta ei vaaituskonetta, tms. Lukemat otettiin yhtenäiskoordinaatistossa. Koepistot ja historialliset kartat sidottiin koordinaattijärjestelmään MapInfo-ohjelman avulla. Otettiin myös koko laidunalueen mitat: syvyys 67 m (W-päästä 69 m), pituus 100 m + Niemenpään tien alle jäänyt osa sekä osa alue 1:stä, n. 20 m = 120 m.

2. KAIVAUSHAVAINNOT

Hinsala (ks. koekuoppakartta 1)

ALUE 1

Koepisto 1

0-2 cm ruoholaitumen pintakerros

n. 2 cm- harmaata savimaata, seassa useita palaneen saven siruja ja paloja sekä tiilenpaloja. Ei hiiltä tai likamaata. N. 35 cm syvyydessä 1 tasolasin siru.

Koepisto 2

0-n. 3 cm pellon pintakerros (ruoholaitumena)

3-n. 40 cm tiivis harmaa savi, seassa paikoitellen palaneen saven paloja ja siruja. Maa muuttuu hieman saven ja hiesun sekaiseksi.

n. 40 cm kuopan NE-seinämässä muutamia kiviä, joiden yhteydessä hieman hiilensiruja ja palanutta savea tai savitiivisten siruja. Lisäksi savi-hietamaa hieman nokista. N. 47 cm syvyydestä 2 palamattoman luun sirua, joita ei otettu talteen.

Koepisto 3

0-20 cm savipitoista peltomultakerrosta, 20-25 cm lähtien aina 55 cm saakka harmaata, tasaväristä hiesunsekaista savea. Heti pinnasta alkaen profiilissa ja löydöissä siruja palanutta savea, tiilenpala vielä 55 cm syvyydessä.

Koepisto 4

0-25 cm löyhempää peltosavea, sitten 39 cm syvyyteen saakka tiiviimpää hiesunsekaista savea; 5-39 cm niukasti palaneen saven siruja. Ei nokimaata eikä kulttuurikerrosta

ALUE 3

Koepisto 1

50 cm x 50 cm. Kiveys maanpinnasta 15-20 cm syvyyteen saakka. Vajaan 20 cm syvyydessä saviperustusta, kivet tiivistetty savella (arina). Runsaasti tiilimurskaa, 2 eri-ikäistä tasolasia, palamatonta luuta, laastinpaloja, palanutta savea ja hiilenpaloja. 1 tulesa ollut kivi; kuopan päällä ja pohjassa hiiltä. Pinta savensekaista moreenia, muuten harmaanruskeaa karkeaa hiekkaa. Sen ohessa havaittiin useita tulesa rapautuneita kiviä, savitiivistettä ja ohutta tasolasia, 1 sepän takoma naula (resentti), naudan hammas. Koepiston vieressä tiili, leveys 14 cm, paksuus 7 cm, pituus yli 24 cm.

Koepisto 2

50 cm x 50 cm, maanpinnassa erottuvan kivirakenteen (rakennuksen perusta) viereen, kauttaaltaan ruskeaa moreenia. 0-25 cm runsaasti tiilenpaloja (isoimmista paloissa leveys n. 10 cm, paksuus n. 7 cm), muutamia laastinsiruja; 25-37 cm tiilikerroksen alla kiviä ja niiden välissä ja alla savikerros, jossa hiiltä. Runsaasti resenttiä tasolasia, sekä 1 pienen lasipullon pohjapala, paloja lasiastiasta (reunapala).

Koepisto 3

47 cm x 47 cm, syvyys 30 cm, jossa puhdas savi vastaan. Profiilissa hiiltä ja tiiltä. Kulttuurikerros 0-23 cm, jatkuu nokisena savena. Runsaasti tiiltä, palanutta savea, 2 taotun rautanaulan palasta, tasolasia. Savi tiivistä, vanhahtavaa.

ALUE 2

Koepistot 1-13

Alueelle 2 tehtiin kaikkiaan 13 koepistoa, 40 cm x 40 cm, Ulla Lähteenmäen kuopat n. 35 cm syvyyteen, Vesa Kilpelän n. 40 cm:iin. Tiivistä peltosavea, ei mitään kulttuurikerrokseen viittaavaa, paitsi koepisto 17:ssä tasolasin pala, ja heikosti tummanharmaata väriä profiilissa 25 cm syvyydessä. Tätä ei kuitenkaan voi varmuudella sanoa lika- tai nokimaaksi. Vesa Kilpelän kuopista alle puolella tuli esille tiivis, vaaleanharmaa pohjasavi.

Palanutta savea ja joskus vielä 20 cm syvyydeltä löytynyttä tiiltä esiintyi satunnaisesti ja erittäin vähän.

Alkkula (ks. koekuoppakartta 2)

Koepistot 1-10

Alkkulassa löydettiin runsaasti palanutta savea kiukaanpohjan saviperustuksesta, kun kaivettiin ulkoilureitin eteläpuolelle tuulen kiukaanpohjan paikalta kaataman puun ympäristöön ja rakennuksen pohjiin 5 koepistoa. Paikalle tultiin NW-suunnasta risteykseen, jossa ulkoilureitti kääntyy alas kohti pellonreunaa ja siellä sijaitsevaa latoa. Lakea kuljettiin SW-S-suuntaan eteenpäin ja tehtiin 2 koepistoa, kunnes laskeuduttiin E-suuntaan pellon reunaan. Täällä ulkoilureitin reunassa NE-SW suuntaisesti sijainneisiin 2 + 2 peräkkäiseen kiukaanpohjaan ja suorakaiteen muotoiseen rakennuksen kiviperustukseen tehtiin 3 koepistoa. Kiukaanpohjat olivat halkaisijaltaan alle kolmimetrisiä, ja koekuopista saatiin tiiliä sekä palanutta savea, jotka edellä mainittujen löytöjen tavoin kuitenkin olivat peräisin kylänpaikan nuoremasta asutusvaiheesta, eikä niitä otettu talteen.

3. YHTEENVETO JA TULOKSET

Pirkanmaan maakuntamuseon kulttuuriympäristöyksikkö suoritti 24.-28.9.2003 koekaivauksen Vesilahden Hinsalan "entisellä kyläntontilla" ja Viialan Alkkulan autoituneella kyläpaikalla. Tutkimuksella pyrittiin saamaan tietoa opiskelija Vesa Kilpelän sarkajakoisia kyläntontteja koskevaa opinnäytetyötä varten sekä kokeilemaan uusia tutkimusmenetelmiä. Kun historiallisen ajan kenttätyöt liittyvät maankäytön suunnitteluun ja toteutukseen, historiallisen lähdeaineiston hallinta ja lähdekritiikki saattavat jäädä lapsipuolen asemaan; tässä tutkimuksessa pyrittiin käsitteellisempään lähestymistapaan, jolloin kenttätyön pohjana olisi historiantutkimukselle tyypillisempi lähteiden luonteen selvittäminen.

Hinsalan laitumena ollut tontti jaettiin ympäristöineen kolmeen alueeseen, joille avattiin yhteensä 20 koepistoa. Tavoitteena oli saada tietoa kyläntontin ajoituksesta, josta oli saatu asiakirjallisia viitteitä, sekä mahdollisista rakenteista ja esineellisistä jäänteistä.

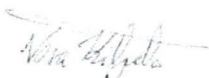
Entiseltä kyläntontilta ei löytynyt minkäänlaista kulttuurikerrosta; alue 1:n hieman poikkeava palanut savi selittyy 1930-luvulle saakka laidunalueen SE-nurkassa sijainneen Kärjen tilan rakennuksilla. Alueella 2 näkyvät resenit rakennuksen pohjat liittyvät vanhalle kyläpaikalle (em. Kylä-Kärjen lisäksi) jääneen Priarin tilan rakennuksiin, jotka näkyvät vuoden 1873 kartassa, vieläkin paikalla olevan Hopun talon tavoin.

Ruotsin Bohuslänissä mainitaan vielä 1600-luvulla kruununtiloja käsittäneissä kylissä toteutetun joskus sarkajakoon siirtymisen yhteydessä toimenpiteen, joka tunnetaan nimellä "egalisering": kylä muodostui tämän jälkeen tasakokoisista taloista. Vesilahden Hinsalan maastossa alueilla 1 ja 2 yhä erottuvat ns. säännöllisen kyläntontin mitat 67 m x 120 m (120 x 216 kyynärää) viittaavat siihen, että kahden keskiaikaisen tynnyrinalan (25 920 neliökyynärän) kokoinen tontti olisi mitattu silmällä pitäen kylänmittaa 36 äyriä, mikä antaisi äyrinmaata kohti tontissa 6 kyynärää tankoa pellossa, ja tontin leveydeksi: 1 tanko x 36 äyriä = 216 kyynärää. Kylänmittaan olisi mahtunut kuusi 6 äyrin tilaa. Kruununtiloja mainittiin v. 1590 kolmen 3 äyrin tilan ohella 3½, 5 sekä 4 äyrin tilat, mutta ne mainitaan kaikki läänitettyinä v. 1608-1648 välillä. Ne ovat kaikki sittemmin nähtävissä Hinsalan käytössä olleella ryhmäkylän tontilla 1700-luvun kartoissa. "Entinen kyläntontti", joka lienee kyllä mitattu ja erotettu yhtäpitävästi asiakirjalähteiden kanssa, ei kuitenkaan ole ollut käytössä asuinpaikkana, niin että siltä edes voitaisiin löytää arkeologista kulttuurikerrosta tai esineitä. Mittaus on tapahtunut kruunun toimesta ennen läänityskehityksen alkamista, mutta ei varmaankaan ennen vuotta 1566, jolloin kylän äyriluku oli vasta laskenut 40½:een. (Vuoden 1701 kartassa kruununtilojen yhteinen äyriluku oli 31½.)

Kun Alkkulasta ei ollut säilynyt kuin kovin myöhäinen (v. 1863-69) isojaonkartta, pysyivät historialliset lähdetiedot ja sinänsä erittäin hyvin säilyneet ja näyttävät kivirauniot ja rakennusten perustukset tiukasti erillään. Näitä ei ollut edes mitenkään merkitty isojaonkarttaan.

Maankäyttöön liittyneen avainkohteen tarkastus antoi hyvin vähällä vaivalla tuloksia siinä missä asuinpaikka- ja kalmistotutkimukset, aivan toisen mittaluokan tutkimuksia vaadittuaankin, olisivat voineet jäädä tässä ajankohtaisen keskustelun kannalta "mykiksi".

Tampere 25.8.2005

Vesa Kilpelä

Ulla Lähdesmäki

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Arkistolähteet

Kansallisarkisto

Maanmittaushallituksen kartat

Mört, Olof 1701: Hinsalan kylä Vesilahden pitäjässä ja Ylä-Satakunnan ylisessä kihlakunnassa Porin lääniä. MMH H84 8/1-2.

Rothovius J. & Wirtzenius, J. 1762/1792: Isojaonkartta ja jakokirja Hinsalan kylän rintamaista. MMH H84 8/4-12

Urgren, Ernst & Nyström, E. 1873: Hinsalan kylän kotitilusten ja osan Säijänmaan ulkomaasta rajankäynti. MMH H84 8/37

1863-1869: Isojaonkartta, pöytäkirja, jakokirja ja pyykkiselitys Alkkulan kylästä. MMH H43 14/17-41

Voudintilit

Suvanto, Seppo prof. h.c., suullinen tiedonanto 15.10.2002

Vanhan Satakunnan henkilötiedosto 1303-1571, kansio 3 (<http://www.narc.fi/suvanto>)

Pirkanmaan maakuntamuseo, Kulttuuriympäristöyksikön arkisto

Jussila, Timo 2002: Pirkanmaan historialliset muinaisjännökset 1-2

Kirjallisuus

Alifrosti, Kari 2000: Lailla eikä väkivallalla - maatalon kauppa ja sarkajaon murros keskiajalla. Teoksessa Jalonen, Kimmo (toim.): Horjutettu tasapaino ja kadotettu harmonia. Maaseutuyhteisö, ympäristö ja muutos. Turun yliopiston historian laitoksen julkaisuja 57.

Arajärvi, Kirsti 1959: Lempäälän historia. Lempäälä.

Honka-Hallila, Helena (toim.) 1996: Vesilahti 1346-1996. Jyväskylä

Jokipii, Mauno 1974: Satakunnan historia IV. 1500-1600-luvun talous.

Roeck Hansen, Birgitta 1995: Medeltida bytomter i Finland. Kulturgeografiskt seminarium 1/95.

Suvanto, Seppo 1987: Knaapista populiin. Tutkimuksia erilaistumisesta Satakunnan talonpojistossa 1390-1571. Historiallisia Tutkimuksia 142.

Widgren, Mats 1997: Bysamfällighet och tegskifte i Bohuslän 1300-1750. Meddelanden nr 99 Kulturgeografiska institutionen vid Stockholms Universitet.

Windelhed, Bengt 1995: Barknåre by. Markanvändning och bebyggelse i en uppländsk by under tusen år. Meddelanden nr 92 Kulturgeografiska institutionen vid Stockholms Universitet.

LIITE Hinsalan ja Harjavallan Vinnaren äyrilukuja voudintileissä 1540-1566 (1590) (Seppo Suvanto)

Kokemäki Vinnare

Vuosi	NAAKKA	ARVE	TUOMOLA	NÄRVÄ	ANTILA	TUISKU	Kylänmitta (byamål)
1540	4	3	3	puuttuu	2	5	-
1541	5½	6	3½	3½	1½	4½	24½
1546	4	5½	4	4	1½	5	24
1550	4	5½	4	4	1½	5	24
1556	4	4	4	5½	1½	4½	23½
1560	4	4	4	4	1½	5½	23
1565	4 3/4	4 3/4	4	4	1½	5½	24½

Vesilahti Hinsala

Vuosi	HULPPO	HOPPU(?)	PRIIARI	HUKIA	SILVO	TYPPY
1553	7	7	8	7	8	6
1558	6		10		6	
1561				8		
1564						5
1565		6			7	
1566	6					
1590	3	3½ (HOPPU)	5	4		6 (jakautuneena kahdeksi 3 äyrin tilaksi)

(Vuoden 1590 luvut SAY:n mukaan. Taulukossa v. 1590 ja 1701 kruununtiloina mainitut ilat.)
 Seppo Suvannon mukaan Hinsalassa oli tässä mahdollisesti Hoppuna esitetyn tilan lisäksi myös ennen vuotta 1571 autioitunut vuosina 1555 ja 1569 7 äyrin kokoisena mainittu (Penttilän) tila.

Vinnaren kyläntontin leveys on Daniel Ekmanin vuoden 1731 kartassa (KA, MMH A10:15/1-2) 216 kyynärää eli 120 metriä syvyyden ollessa n. 100 metriä eli 180 kyynärää. Kun tiedetään Vinnareissa olleen kuusi tilaa, voidaan tontin leveys 216 kyynärää x syvyys 180 kyynärää = 38 800 neliökyynärää todeta vastaavan täsmällisesti kolmea sydän- ja myöhäiskeskiajan tynnyrinalaa, 12960 neliökyynärää eli 4000 neliometriä, josta yhtä tilaa kohden tulisi puoli tynnyrinalaa.

Kuuden kyynärän tangoilla mitattuna tontin leveys olisi $1\frac{1}{2}$ tankoa kertaa 24 äyriä, eli juuri 216 kyynärää. Äyrinmaata kohden tontissa tulisi täten 9 kyynärää ($1\frac{1}{2}$ tankoa) tankoa pellossa. (Roeck Hansen 1995, 18, 25)

Geometrisesti säännellyille kyläntonteille oli tyypillistä, että talot omistivat tontista täsmällisen osan, esim. 1-2 pinta-alayksikköä. Kolmen tynnyrinalan tontti jaettuna 6 tilan kesken antaisikin juuri $\frac{1}{2}$ tynnyrinalaa talontonttia kohden. Kahden tynnyrinalan katsottiin vastaavan yhtä savua ja ”täyttä kyläntonttia”. (Roeck Hansen 1995, 8) Äyrinmaa oli $\frac{1}{12}$ osa savua, jolta maksettiin $1\frac{1}{2}$ mk eli 12 äyriä veroa.

Tynnyrinala oli kuitenkin myös kuusi kapanalaa eli 6 x 2160 neliökyynärää. Kolmen tynnyrinalan tontti on tulkittavissa myös 18 kapanalaksi: 18 x 2160 neliökyynärää = 38800 neliökyynärää. Tällöin äyriä kohden tontissa tulisi 12 kyynärää tankoa pellossa (6 kyynärää x 2 tankoa). Tontin leveys olisi 6 kyynärän tangoilla tulkittavissa siis: 2 tankoa x 18 äyriä = 216 kyynärää.

Geometrinen tontti on toisin sanoen tulkittavissa joko kylänmitalla 24 tai 18 äyriä. Vuoden 1540 tienoilla Vinnaren geometrisen tontin voidaan voidintilien perusteella katsoa olleen viimeistään mitattuna ja käytössä.

LUETTELO MUSTAVALKONEGATIIVEISTA Vesilahti, Hinsala, Hinsala

Kuvat luetteloitu Pirkanmaan maakuntamuseon kulttuuriympäristöyksikön arkistoon
Kuvat otettu 24.-25.9.2003.

1. Hinsalan Tonttimäeltä kuvattu kohti Hinsalansalmea. Keskellä vas. koekuopitusalue 1, keskellä alue 3 ja takana oik. alue 2. Kuva U. Lähdesmäki.
2. Koekuopitusalue 1, kuvattu kohti kaakkoa. Kuva U. Lähdesmäki.
3. Etualalla koekuopitusalue 2, Hinsalan kylänpaikka, kuvassa rakennusten perustuksiin kuuluvia kiviä. Taka-alalla Hopun nykyinen tilakeskus. Kuvattu kohti länttä. Kuva U. Lähdesmäki.
4. Etualalla koekuopitusalue 2, kylänpaikka. Tien takana alue 3 ja oikealla alue 1. Taustalla Tonttimäkeä. Kuvattu kohti koillista. Kuva U. Lähdesmäki.
5. Koekuopitusalue 2, kuvattu kohti itää. Kuva U. Lähdesmäki.
6. Koekuopitusalue 2, kivetty rannan suuntainen pengeri. Kuvattu kohti itää. Kuva U. Lähdesmäki.
7. Koekuopitusalue 2, tonttien rantavyöhyke. Kuvattu kohti itää, kuva U. Lähdesmäki.
8. Koekuopitusalue 2, tonttien keskiosaa länsi-itä –suunnassa, kuvattu kohti itää. Kuva U. Lähdesmäki.
9. Koekuopitusalue 2 koti koillista. Kuvassa Vesa Kilpelä. Kuva U. Lähdesmäki.
10. Koekuopitusalue 2, kahden tontin välistä kivettyä vyöhykettä. Kuvattu kohti pohjoista. Kuva U. Lähdesmäki.
11. Alue 2, koekuoppa rakennuksen kiukaan kohdalla. Kuva .
12. Alue 2, koekuoppa 2. Kuva Vesa Kilpelä.
13. Koekuopitusalue 3, taustalla alue 2. Koekuoppien mittaus, kuvassa Vesa Kilpelä. Kuvattu kohti etelää, kuva U. Lähdesmäki.
14. – ” –
15. – ” –
16. Koekuopitusalue 3, kuvattu laidunta kohti lounasta. Kuva U. Lähdesmäki.
17. Tonttimäki (taustalla) ja koekuopitusalue 3, kuvassa Vesa Kilpelä. Kuvattu kohti pohjoista, kuva U. Lähdesmäki.

LUETTELO MUSTAVALKONEGATIIVEISTA Viiala, Alkkula, Alkkula

Kuvat luetteloitu Pirkanmaan maakuntamuseon kulttuuriympäristöyksikön arkistoon
Kuvat otettu 25.9.2003. Kuvat Ulla Lähdesmäki

18. Koekuoppa 1, kuvattu lännestä, syvyys n. 27 cm.
19. Koekuoppa 1. Vesa Kilpelä tuulenkaataman juurakon edustalla, juurakossa mm. tiiltä ja palanutta savea sekä nokimaata ja hiiltä.
20. Koekuoppa 2 rakennuksen perustuksen keskellä, kuvattu lounaasta.
21. Koekuoppa 3 tasanteella, jolla rakennuksen perustoja. Kuvattu luoteesta.
22. Rakennusten perustoja mäen kaakkoisosassa lähellä latoa, pururadan reunassa. Kuvattu kohti pohjoista.
23. Kiukaan jäännökset mäen kaakkoisosassa (paikalle kaivettiin koekuoppa 8), kuvattu kohti kaakkoa.

Pitäjä- tai verokuntayhteisön itse keskuudessaan tasaamaa kollektiivista veroa on pidetty asepalveluksen ja kuninkaan ja hovin ylläpidon ohella kruununverojen alkuperäismuotona, mutta välittömästi voidaan vain todeta varsinaisen maaveron perustuneen jo varhain erityisiin veroyksiköihin, joita oli maakunnittain monta historiallista kerrosta, ja joista jonkun avulla tilan vuotuinen vero eli maakirjavero (*årliga räntan, jordeboksräntan*) laskettiin.

Itä-Uudellamaalla tällaisia olivat manttaali 1200-luvun jälkipuoliskolta, täys- tai kokovero eli veromarkka (*fullskatt*) 1300-luvun alusta sekä savu 1500-luvun alusta. Varsinais-Suomessa ja nykyisen Satakunnan alueella vanha 1200-luvulta periytyvä koukku (eli auranala) korvattiin jo 1400-luvun alussa savulla, joksi koukut muunnettiin. Hämeessä ja Ylä-Satakunnassa koukku säilyi verolukuna aina vuoteen 1607. Ahvenanmaalla markanmaa (*markabol*) eli täysvero (*fullgård*) oli 1200-luvun jälkipuoliskolta, savu 1300-luvun jälkipuoliskolta sekä manttaali 1500-luvun alusta.

Myöhemmin 1700-luvulta lähtien sarkajaosta luopumisen jälkeen manttaali-niminen veroyksikkö tuli liittymään kiinteästi maanomistukseen, koska isojakoa toimitettaessa maata jaettiin manttaalilukujen mukaan. 1580-luvulla, kun viranomaiset olivat halunneet saattaa autiotilat uudelleen viljelyyn, maantarkastuksissa oli näet otettu käyttöön *murtolukuinen apuveromanttaali*, jolla pyrittiin määrittelemään kunkin talon yleinen kantokyky. Tilan suuruutta merkitsevänä $1\frac{1}{2}$ manttaalia vastasi yhtä savua, eli yhteen manttaaliin mahtui kuusitoista panninmaata, mikä puolestaan vastasi 8 äyrinmaan, eli yhden markan veroa.

Kruunu saattoi näiden veroyksiköiden avulla sopia erilaisten paikallisyhteisöjen kanssa verojen määrästä, josta myös yksittäinen tila voitiin hahmottaa. Osa veroista kannettiin jatkuvasti kollektiivisesti veronmaksuyhteisöittäin, joita olivat esimerkiksi verohallinnolliset kolmannekset ja neljännekset, itäsuomalaiset nautakunnat (*nötslag*) tai länsisuomalaiset boolit (*bol*). Näissä kussakin oli omat verokuntamiehensä, jotka vastasivat kruunulle veron suorittamisesta. Pitäjittäin vastattiin esim. nimismiehenverosta eli käräjien kustannuksista. 1440-luvulla jokaisessa neljänneskunnassa oli 5 savua, ja pitäjä oli 20 savun verokunta.

Millä perusteella tällaisessa järjestelmässä sitten laskettiin yksittäisen tilan todellinen tuottoarvo? Arvionvaraisesti, talonpojan oman ja naapureiden näkemyksen mukaisesti. Sarkajako oli eräs tapa pyrkiä ratkaisemaan tätä ongelmaa, sillä pyrittiin ensi sijassa hyötymään mittaamiseen. Kyse oli paitsi esivallan kontrollimahdollisuuksien parantamisesta, myös talonpoikien keskinäisestä tasapuolisuudesta. Siirtyminen sarkajakoon lieneekin Ruotsissa ja Suomessa tapahtunut talonpoikien kyläyhteisöjensä piirissä tekemillä päätöksillä, vaikka tietysti valtiovallan suositteluana.

Sarkajakoinen kylä maksoi veronsa yhtenä summana, ja siksi piti tietää kunkin talon peltojen veroluvut. Jako neuvottiin tekemään juuri veroluvun mukaan aina 1200-1300-lukujen taitteessa laadituista Ruotsin maakuntalaeista lähtien. Metsätulojen verotuksessa maan keskimääräisen tuoton arviointiin perustuva vero säilyi 1990-luvulle saakka, mutta se ei koskaan ollut kovin täsmällistä. Keskeisin suure, minkä nojalla verollepano tehtiin, oli peltoon normaalisti kylvetyn siemenviljan määrä. Varsinais-Suomessa, Satakunnassa, Uudellamaalla ja Hämeessä sanottiin jako-osakkaiden osuuslukuja tangoiksi. Pellon reunasta mitattiin niin monen tangon levyinen sarka kuin talolla oli äyrinmaata verokirjassa. Äyrinmaa vastasi läheisesti tynnyrin kylvöalaa, ja se oli myös $1/12$ osa savua, edellä mainittua länsisuomalaista veroyksikköä. Toisaalta äyrinmaa oli $1/8$ markanmaata, ja vastasi $1/8$ manttaalin suuruista tilaa. Ensimmäiset maininnat tangon käytöstä ovat vuodelta 1332 Paraisilta, Varsinais-Suomen saaristosta. Mantereen kylistä ensimmäiset maininnat ovat vasta vuodelta 1385.

Satakunnasta varhaisin maininta on vuodelta 1402 Noormarkusta ja Länsi- ja Itä-Uudeltamaalta vuosilta 1412-1414, mutta Itä-Uudellamaalla maininnat yleistyvät vasta 1530-luvun lopulla, jolloin sarkajakoon siirtyminen lienee tapahtunut nopeasti. Kustaa Vaasan hallintokaudella sarkajakoa tuotiin laajalti myös Kaakkois-Hämeeseen 1550-luvulla. Yksittäisiä mainintoja sarkajaosta Hämeessä on jo 1400-1500-lukujen taitteesta, kun siellä oli vain n. 4500 hehtaaria peltoa, kun Varsinais-Suomessa ja Satakunnassa peltohehtaareita oli 40 000, joista $\frac{3}{4}$ Varsinais-Suomessa. Vielä 1550 Hämeessä ja Uudellamaalla verotettiin yhteensä vain hieman enemmän peltoa kuin Satakunnassa, kun taas Varsinais-Suomen verotettu peltopinta-ala oli suurempi kuin kaikissa näissä yhteensä.

Peltopinta-alan lisääntyessä talon veroluku periaatteessa kasvoi. Varsinkin 1600-luvulla yksittäisen tilan omistaja saattoi helposti vedota tankojensa määrään tai siihen kytkettyyn verolukuun, ja vaatia uutta tangotusta, mikäli epäili jäävänsä jostakin paitsi. Kun monet talot olivat ajoittain autioina ja osittain tai kokonaankin viljelemättä, ottivat naapurit niiden tiluksia käyttöönsä, ja sarkojen rajat siirtyivät aikojen kuluessa muutenkin, kun niitä eivät ojat erottaneet. Äyrinmukaiseen tangotukseen vetoaminen toimi maarekisterin ja viranomaisvalvonnan korvikkeena, turvaten yksittäisen talonpojan etua.

Keskiajalla ei tällainen järjestelmä toiminut sarkajakoisissakaan kylissä. Erilaisia erillisomistuksia myytiin ja ostettiin, pantattiin ja lahjoitettiin kaiken aikaa. Suuren käyttöarvon omaavat niityt olivat erityisesti kaupan kohteena, mutta myös myllynpaikat ja kala-apajat vaihtoivat omistajaa. Kari Alifrosti, joka tekee väitöskirjaa sarkajaosta, kirjoittaa että ”tilojen koostuessa erillisistä omistuksista, joista osa kuului kyläomistuksen piiriin, osa oli ehkä pantattu tai osa myyty aikoja sitten kaukaiselle ostajalle, jonka perilliset kantoivat omistuksestaan vain vuotuista vuokraa, oli maanomistus muodostunut niin sekavaksi, että ilman suurta paikallista asiantuntemusta ja muistitiedon käyttämistä ei yksittäisen tilan kokonaisuutta voinut tietää.”

Keskiaikaisista maakuntalaeista (Helsinglannin lakia lukuunottamatta) 1200-1300-lukujen taitteesta lähtien esitetty maanomistusjärjestelmä olikin ideaali, jossa kylän koko maa oli ympäröity rajapyykein; tonttimaa oli helposti mitattava, ja sen osoittamassa suhteessa kukin osakas sai hallita omaa osuuttaan kylän kaikista maista; peltomaata tontin osoittamassa suhteessa, ja sitten niittyjä peltojen mukaan, metsiä niittyjen mukaan, jne. On otettava lisäksi huomioon, että maakuntalait oli laadittu lähinnä Ruotsin puolen olosuhteissa. Suomen puolen todellisista olosuhteista tunnetaan paljon mainintoja jakokuntien välisten rajojen käynnistä 1400-luvulta, mikä merkitsi vasta metsänomistusyhteisöjen eriytymistä toisistaan. Maunu Eerikinpojan ja Kuningas Kristofferin maanlaissa 1350-luvulla ja 1442 oli vahvistettu pyrkimys kylän maiden ympäröimiseen rajoilla.

Yksityiset ulkopellot ja -niityt, sekä kalavedet, joiden omistusoikeus oli vakiintunut, säilyttivät silti entiset omistussuhteensa niin oman kuin vieraidenkin jakokuntien rajojen sisällä. Laajat niityalat tai tärkeät lohikosket pysyivät jatkuvasti useiden kylien tai kokonaisen pitäjän yhteisomistuksessa. Vanhoilla, rautakautisen taustan omaavilla kylillä oli ulkoniittyjä ja ulkopeltoja eri puolilla omaa jakokuntaa ja usein toistenkin jakokuntien alueella, kun nuorempien kylien taloilla näitä oli vain kotikylän lähellä. Maakuntalakien ideaalimallia kohden edettiin vain pikkuhiljaa. Satojen vuosien aikana suoritettut rajankäynnit, kalavesien osittamiset ja ulkokylänmaiden jakamiset eheyttivät vähitellen kyliä ja tarkensivat niiden omistusten jakoa.

Hämeessä vesistöt, kallioiset mäet, moreenikummut ja harjut estävät peltoaukeiden leviämisen lakeuksiksi. Kulttuurimaa laajeni yksinäisinä saarekkeina kauas takamaille, ja kylävainiotkin olivat pirstaleisia. Satakunnassa ulkopeltolohkot käsittivät yleensä suhteellisesti pienemmän osan viljelysalasta kuin Hämeessä. Erityisesti Ala-Satakunnassa kylät olivat säännöllisiä rivikyliä, joissa talojen tontit olivat rinnakkain yhtenäisenä rivinä, tai raittikyliä, jossa kylätie erotti kahta tonttiriviä.

Kylämuodon syntymiseen on arveltu vaikuttaneen taloudellisen maankäytön ja pyrkimyksen turvallisuuteen, mitä säännöllinen pinnanmuodostus on varmasti helpottanut, mutta on myös pidetty mahdollisena, että kruunu verotusta järjestellessään olisi puuttunut tonttien sijoitteluun; tonttimaiden pituuksien on näet havaittu melko usein lähentelevän tiettyjä standardimittoja.

Tiliasiakirjat ovat korvaamaton lähde vanhemman asutuksen sekä sosiaalisten ja taloudellisten olojen tutkimuksessa. Kirjurit merkitsivät tiedot yleensä yhteissummina pitäjä tai kihlakunta kerrallaan eikä tarkkaa tilakohtaista analyysia voi voutintilien tilitysosoituksista tehdä kuin muutamien harvojen esimerkkivuosien osalta, mutta niiden avulla on kuitenkin mahdollista seurata kylän veronmaksukyvyyn kehittymistä "ruohonjuuritasolla".

Voutien tilivuosi oli juhannuksesta juhannukseen, ja vuosi, jolle tilit merkittiin, oli tilivuoden ensimmäisen puoliskon vuosi.

1620-luvun alkupuolella tapahtui kruunun kirjanpidon uudistus, josta lähtien voidaan selvästi erottaa tilit kruunun veroista ja niiden käytöstä eli läänien pääkirjat (landsbok); vuotuisen veron tilien perusta ja normi, jonka mukaan maaverot kannettiin, eli maakirjat (jordebok, skatt- och mantalsbok), jotka muodostivat myös voutien tärkeimmän tositteen, sekä tilitysosoitukset, jotka 1630-luvulta lähtien koottiin erityisiin tositem- l. verifikaatiokirjoihin. 1625 lähtien tileissä on vuotuisen veron kanssa samassa yhteydessä kaikki ne verot, jotka sisältyivät vakinaisen veron (ordinarie ränta) käsitteeseen. 1620-luvulle saakka oli ylimääräiset tilit epävarmoista ja ylimääräisistä veroista, joita perittiin rälssitiloilta puolet siitä mitä verotalonpojilta, ja joista säterit olivat kokonaan vapautettuja. Vanhaan rälssiin luetut tilat oli kokonaan vapautettu vuotuisestakin verosta, ja vielä 1500-luvulla kruunun aatelille antamat lahjoitukset muutettiin maakirjoissa rälssitiloiksi, kunnes vuonna 1604 Norrköpingin valtiopäivillä vahvistettiin tällaisten uusien lahjoitusten feodaalinen luonne.

Samoilla Norrköpingin valtiopäivillä vahvistettiin valtakunnalliseksi pituusmitaksi Rydholmin eli Tukholman kyynärä (Rydaholmsaln, 59,34 cm), joka sijoitettiin Tukholman raatihuoneen oveen. Myös puntarista, pannista ja tynnyristä tuli koko valtakuntaa koskevia mittoja; ne tuli valmistaa Örebron mittojen mukaan. Jokaiselle paikkakunnalle lähetettiin mallipuntari ja mitta sekä nimettiin yksi valantehnyt seppä niitä valmistamaan. Maanmittareille annettiin 1630-luvulla ohjeet, että pinta-aloja neliöitäessä tuli tynnyrinalaan laskea 14 000 neliökyynärää. Tämä uusi tynnyrinala jakautui 32 kapanalaa, kun keskiajalla tynnyrinalaan oli mahtunut vain kuusi kapanalaa. Kappa on alkuaan ollut mittayksikkönä käytössä vain Suomessa ja Virossa aina kuningatar Kristiinan aikaan asti, minkä jälkeen se otettiin koko valtakunnan mitaksi. Varhaisin kirjallinen maininta kapasta on vuodelta 1334.

K.R. Melander, Suomen mitta- ja painosuhteista 1500-luvulla. *Hark XI*, 1896

Antti Kaasalainen, Kylämuodoista ja vainiojärjestyksestä Lounais-Suomessa 16. ja 17. sataluvulla. (väitöskirja) Helsinki 1906.

(Sakari Kuusi, Isonjaon alkuvaiheet Pohjanmaalla. (väitöskirja) Helsinki 1914.)

Eino Jutikkala sarkajaosta

...1940-luvulta *Suomen maatalouden historia I:een* (2003)

Uuno Varjo, Zur Frage der Kollektive Dorfsiedlung in Südwestfinnland. *Annales Universitatis Turkuensis. Serie A:25*.

...”kerettiläinen” näkemys, Ruotsissa kuitenkin noteerattu.

Pentti Papunen, Peltoaloista Ylä-Saastamalassa kreivin aikaan. *Satakunta XV*, Vammala 1952.

--- : --- , Vuoroviljelystä ja aitaamisesta sarkajakoisissa satakuntalaiskylissä. *Kotiseutu* 1953:3 (145-150).

John Gardberg, Skifte och samfällt bruk i åboländska utskärsbyar. *Brage årsskrift XIX-XX*. Helsingfors 1926.

---:--- , Stångtal, skatt och jordvärde i sydvästra Finland I-III. *Historisk Tidskrift för Finland* 1967, 79-107, 129-159, *HTF* 1968, 49-75.

Juhani Saarenheimo, Isojaot ja isojaonjärjestelyt. *Maanmittaus Suomessa 1633-1983*.

Ainoa kotimainen sarkajakoisten kyläyhteisöiden hajoamista käsittelevä maantieteellis-historiallinen tutkimus(?)

Tuuli Ojanperä-Oksa, Niitynvaltaukset ja niittyriidat Ilmajoen pitäjässä 1762-68. Suomen ja Skand. historian Pro gradu 1996.

Hannes Toivanen, Yksilöllisen ja erillisen synty: kollektiivisen maanhallinnan kriisi Merikarviolla vuosina 1750-1800. Pro gradu 1997. Irma Sulkuselle tehty; ei niinkään agraarihistoriaa.

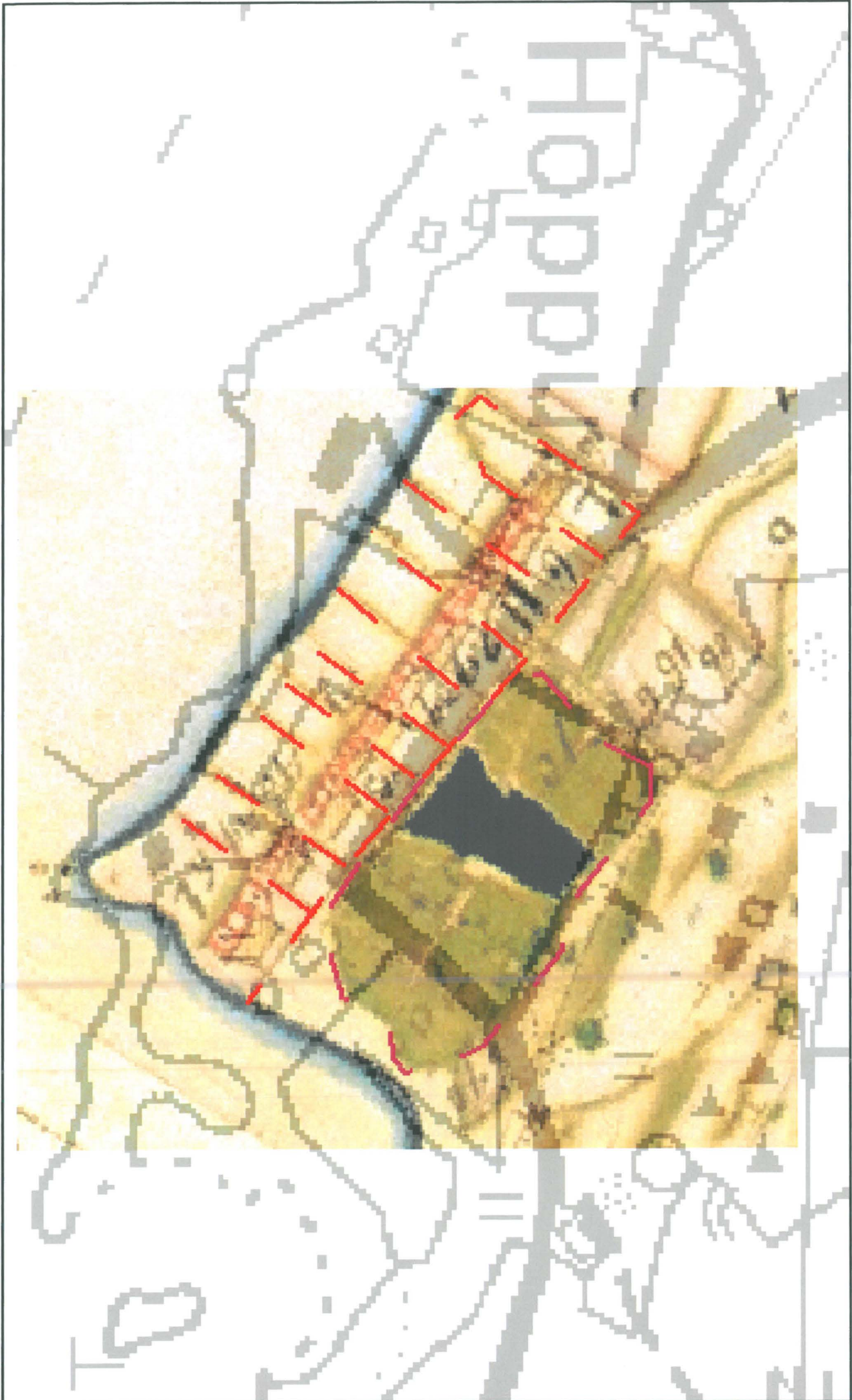
Birgitta Roeck Hansen, Solskifte i Nyland? *Västnyländsk årsbok* 1992 (32-47)

--- : --- , Medeltida bytomter i Finland. *Kulturgeografiskt seminarium* 1/1995.

Kari Alifrosti, Valtauksesta verolukuun. *Ihmisen maisema. Kirjoituksia yhteisön ja ympäristön muutoksesta Lounais-Suomen rannikolla*. Turku 1995. (77-82)

---:--- , Lailla eikä väkivallalla. Maatilan kauppa ja sarkajaon murros keskiajalla. *Turun yliopiston Historian laitoksen julkaisuja* 59. Turku 2000.

Heikki Ylikangas, Kiista uudisasutuksesta isojaon syynä *HAik* 4-2004 (494-507)

VESILAHTI HINSALA 2003
Vesa Kilpelä

YLEISKARTTA 1:20 000

tutkimuskohde

lähiympäristön kiinteitä muinaisjäännöksiä

22

Hoppu

Tonttimäki, rautakautinen kalmisto

ALUE 2

ALUE 1

ALUE 3

VESILAHTI, HINSALA Koekuoppakartta 1
KOEKAIVAUS 2003
Vesa Kilpelä, Ulla Lähdesmäki

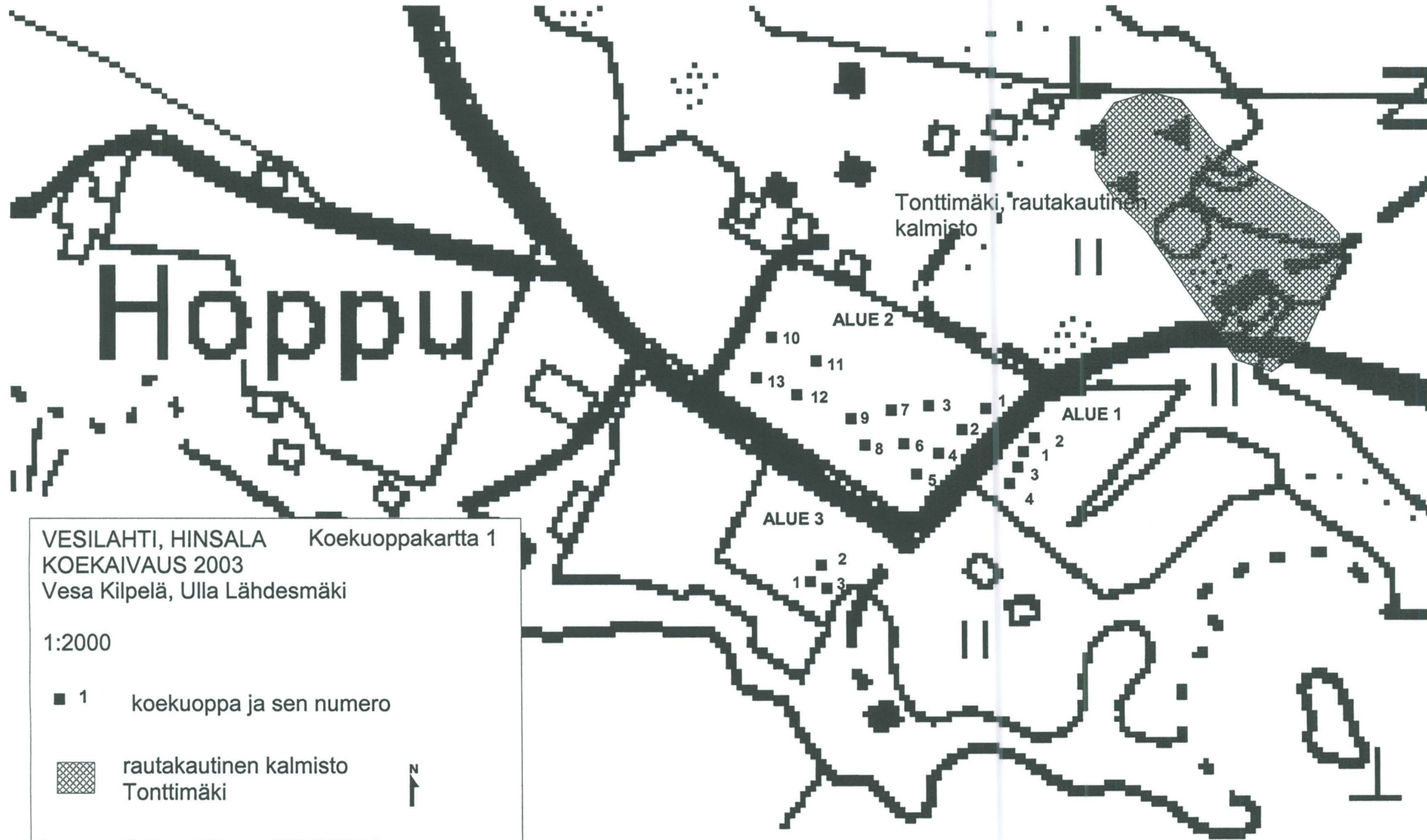
1:2000

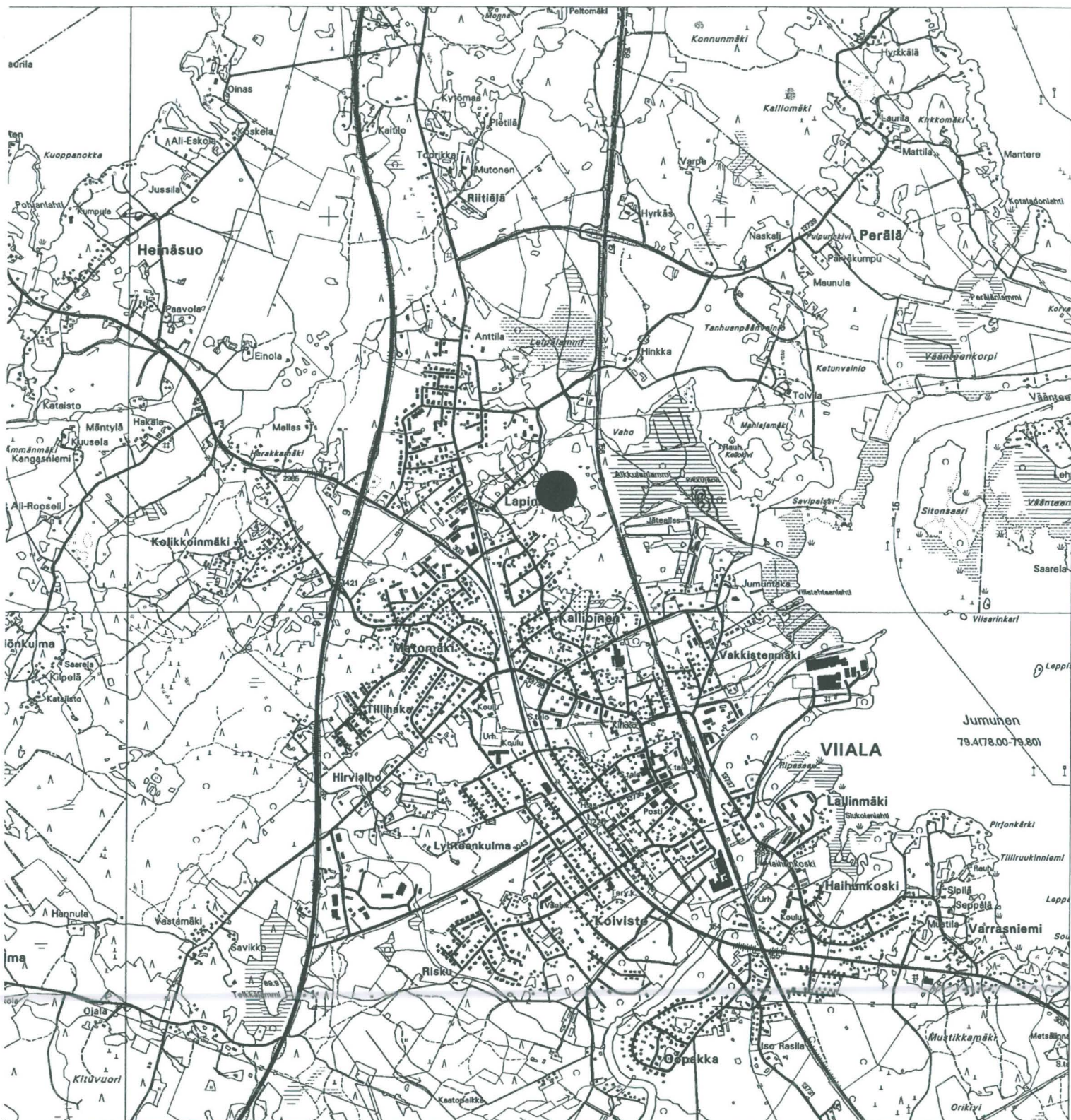
■ 1 koekuoppa ja sen numero

▨ rautakautinen kalmisto
Tonttimäki

Ote perusCD Häme PiSa lupa 75/4033/1999

VIIALA ALKKULA
 Historiallisen ajan kylänpaikka
 Vesa Kilpelä 2003

Yleiskartta 1:20 000

 tutkimuskohde

Ote perusCD Häme PiSa lupa 75/4033/1999

VIIALA; ALKKULA Koekuoppakartta 2
 KOEKAIVAUS 2003
 Vesa Kilpelä, Ulla Lähdesmäki

1:3000

■ 1 koekuoppa ja sen numero

N

Ote perusCD Häme PiSa lupa 75/4033/1999